

СЕКЦІЯ 5 СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 378:37.013.42-051

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СФЕРІ ДОЗВІЛЛЯ З МОЛОДДЮ

Балдинюк О.Д., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті порушено проблему виявлення та обґрунтування ефективних шляхів формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до дозвіллевої діяльності з молоддю. Готовність фахівця соціальної сфери до здійснення дозвіллевої діяльності є сукупністю теоретичних знань і практичних умінь і навичок. Наголошується на тому, що майбутні соціальні працівники під час організації дозвіллевої діяльності дітей і молоді повинні здійснювати такі завдання: проводити профілактику негативних явищ у молодіжному середовищі; розвивати комунікативні якості; долучати до культури дозвілля; створювати позитивне соціально-педагогічне середовище для дітей і молоді. Основними способами досягнення цієї мети є включення молодих людей до різноманітних групових і масових форм творчої діяльності.

Ключові слова: дозвілля, вільний час, відпочинок, форми й види дозвілля, культурно-дозвіллева діяльність, соціальний працівник, професійна підготовка.

В статтю затронуто проблема виявлення і обґрунтування ефективних шляхів формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до дозвіллевої діяльності з молоддю. Готовність фахівця соціальної сфери до здійснення дозвіллевої діяльності є сукупністю теоретичних знань і практичних умінь і навичок. Підкреслюється, що майбутні соціальні працівники при організації дозвіллевої діяльності дітей і молоді повинні здійснювати такі завдання: проводити профілактику негативних явищ у молодіжному середовищі; розвивати комунікативні якості; долучати до культури дозвілля; створювати позитивне соціально-педагогічне середовище для дітей і молоді. Основними способами досягнення цієї мети є включення молодих людей до різноманітних групових і масових форм творчої діяльності.

Ключевые слова: досуг, свободное время, отдых, формы и виды досуга, культурно-досуговая деятельность, социальный работник, профессиональная подготовка.

Baldyniuk O.D. FUTURE SOCIAL WORKERS' READINESS TO SOCIAL WORK WITH YOUTH IN LEISURE SPHERE

The article raises the problem of revealing and substantiating effective ways of forming the professional readiness of future social workers for leisure activities with youth. It is grounded that the necessity of preparing a social worker for the organization of children and youth leisure activities is due to the cultural processes that take place in society. The study emphasizes that future social workers in the organization of children and young people leisure activities should carry out the following tasks: to prevent the negative phenomena in the youth environment; to develop communicative qualities; to add to the culture of leisure; to create a positive social and pedagogical environment for children and young people. The main ways to achieve this goal are including young people in diverse group and mass forms of creative activity.

Key words: leisure, free time, rest, forms and types of leisure activities, cultural and leisure activities, social worker, vocational training.

Постановка проблеми. У період політичних, соціально-економічних змін, що відбуваються в суспільстві, особливої актуальності набувають питання соціального захисту та підтримки населення. Проблема вільного часу в поєднанні із соціалізацією особистості також належить до актуальних питань. Це має вирішуватись за рахунок забезпечення кожного члена суспільства достатньою та гарантованою кількістю вільного часу і створення багатофункціо-

нальної культури дозвілля, яка б відповідала потребам особистості. Дозвілля – це діяльність у вільний час поза сферою суспільної та побутової праці, завдяки якій людина відновлює свою здатність до праці й розвиває в собі ті вміння та здібності, які неможливо вдосконалити у сфері трудової діяльності. Саме в дозвіллі розкриваються інтереси особистості, пов'язані зі спілкуванням, оздоровленням, саморозвитком і рекреаційною сферою. Окрім того, дозвіл-

лева діяльність набуває надзвичайно важливого значення у зв'язку з тим, що такі первинні інститути соціалізації, як сім'я та школа, втрачають домінуючі позиції. Проте нерідко ця значима частина життєдіяльності особистості залишається поза увагою фахівців у силу різних причин, головною з яких є відсутність професійної компетентності соціальних працівників у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення значення дозвілля та вільного часу в житті людини звертались філософи (О. Бойко, Г. Орлов), соціологи (Ж. Дюмазедьє, В. Лисовський, М. Фурастьє), педагоги (А. Воловик, В. Воловик), культурологи (Т. Кисельова, Ю. Красильников, В. Піча), соціальні педагоги (О. Безпалько, О. Рассказова, С. Харченко) та ін.

Питання організації дозвілля в загальноосвітній системі розглядалось у педагогіці в рамках конкретних педагогічних систем (В. Сухомлинський, С. Шацький).

Дослідженням історико-педагогічного досвіду соціально-виховної діяльності у сфері молодіжного й дитячого дозвілля присвячено праці Р. Азарової, Т. Ромм, М. Ярошенка та ін.

Соціальна сутність дозвілля та його структура висвітлюються в дослідженнях Л. Гордона, В. Піменової, Б. Трегубова. Вітчизняні дослідження дозвілля й вільного часу представлені працями В. Бочелюка, А. Вишняка, Н. Кудикіної, С. Пашенко, В. Пічі та ін.

Однак аналіз стану проблеми в теорії та практиці показав, що в сучасній системі вищої освіти з вищеокресленої проблеми існують значні недоліки: від повної відсутності цього виду підготовки майбутніх соціальних працівників до нерозробленості методичної системи, що забезпечує якісну готовність фахівця до взаємодії з дітьми й молоддю в дозвіллевій сфері.

Постановка завдання. Виявлення та обґрунтування ефективних шляхів формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до дозвіллевої діяльності з молоддю є метою публікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема дозвілля не є новою в науці. Вона поставала ще перед античними мислителями. У давній Греції дозвілля розглядалось як явище найвищого людського ідеалу в поєднанні з внутрішнім удосконаленням особистості на основі розвитку суспільства, навчання та виховання. Так, на думку Сократа, дозвілля є «дорогоцінним станом», невід'ємною властивістю життя давньогрецького суспільства [19, с. 292].

Аристотель дозвілля, вільний час розглядав як «простір для щастя» та пов'язував його з «розумовою, споглядальною діяльністю». Він наголошував: «... вважається, що щастя є в дозвіллі, оскільки ми позбуваємося дозвілля, щоб мати дозвілля, й воюємо, щоб жити в мирі, при цьому дозвілля бачиться не як даремне гаяння часу, а як умова й форма вищого виду діяльності – споглядальної, оскільки вона узгоджена з вищим началом у людині – розумом» [19, с. 294].

На думку Платона, зміст і форма дозвілля людини визначаються залежно від того, яке місце в суспільстві воно посідає: «... вільні громадяни його держави власне життя зазвичай мають проводити в святкуваннях, хороводах, змаганнях розуму, спортивних заходах» [12].

У Київській Русі на дозвілля населення значно вплинуло прийняття християнства. Як наголошує І. Ісаєва, у Київській Русі розвивалось таке явище, як святість, яка походила з життя монахів і благочестивих людей, що впливало на повсякденне життя й дозвілля простих людей [6].

Одним із перших значень давньослов'янського дієслова «досягнуть» було те, що можна досягнути рукою; те, що досягнуто; досягнення, здатність, можливість, уміння, спритність, майстерність. Дозвілля розумілось як час, коли можна чогось досягнути [8, с. 52].

Зарубіжні вчені вважають, що дозвілля як науковий термін походить від латинського слова «licere», що в перекладі означає «бути дозволеним», французького слова «loisir» («вільний час») та англійського слова «leisure» («свобода вибору дій»).

Розглянемо, як «дозвілля» визначається в тлумачних словниках та енциклопедіях. Так, у словнику В. Даля «дозвілля» розглядається як «вільний, незайнятий час, гулянки, гуляча пора, звільненість від справи» [4]. Уживання «дозвілля» в цьому контексті дає можливість розглядати його як вид людської діяльності, заснований на загальній теорії діяльності, частиною якої можна вважати дозвіллеву та соціально-культурну діяльність.

С. Ожегов розглядає дозвілля як «вільний від роботи час, на дозвіллі – вільний від справ» [11].

У Великій радянській енциклопедії «дозвілля» виступає як «частина позаробочого часу, що залишається в людини після виконання необхідних невиробничих обов'язків: пересування на роботу та з роботи, сон, прийняття їжі, інших видів побутового самообслуговування» [1].

У сучасній науці дозвілля розглядається з трьох позицій. Прихильники першої пози-

ції час дорослої людини поділяють на «робочий» і «неробочий» час, у рамках якої дозвілля та позаробочий час розглядаються як одне й те саме. Сутність другої позиції полягає в ототожненні понять «дозвілля» та «вільний час». Відповідно до третьої позиції, дозвілля характеризується як частина вільного часу, де з останнього виключаються всі серйозні заняття, пов'язані з розвитком особистості, а дозвілля зводиться лише до відпочинку та розваг [16, с. 6].

Цікавою є позиція Л. Михайлової, що дозвілля є сукупністю занять, що виконують функцію відновлення фізичних і психічних сил людини. Воно включає в себе заняття, пов'язані зі споживанням культурних цінностей, а також заняття, пов'язані з відпочинком і розвагою, випадкові заняття без цілей, бажань і потреб [9, с. 201].

Дозвілля характеризується такими специфічними ознаками:

- свобода вибору дозвіллевої діяльності, свободу від обов'язків;
- добровільна участь у дозвіллевій діяльності;
- бажання отримати радість і задоволення;
- самодостатність і самоцінність;
- компенсаційність дозвілля [5].

Близькою за значенням до категорії «дозвілля» є категорія «вільний час», який являє собою час, вільний від роботи й інших обов'язкових занять і справ, що використовуються повністю на свій розсуд.

Тривалий час «вільний час» розглядався як частина позаробочого часу та пов'язувався з певним колом занять, спрямованих на розвиток особистості. Сьогодні «вільний час» науковцями розглядається з позиції філософського, психологічного, соціологічного, культурологічного підходів.

Так, на думку низки авторів, дозвілля є частиною вільного часу, сукупністю занять, що виконують функцію відновлення фізичних і психічних сил людини; діяльність, заради самовдосконалення, власного задоволення, досягнення інших культурних цілей за власним вибором.

Інші вважають, що вільний час є частиною бюджету особистості, яка звільнена від непорушних тимчасових витрат, тобто від обов'язкової роботи, сімейних, громадських обов'язків, побутових турбот і необхідної фізіологічної життєдіяльності (сну, харчування тощо), будучи однією з умов і водночас простором для розвитку особистості [14].

Дослідник Г. Пруденський розглядає вільний час як «частину позаробочого часу, що витрачається на навчання, підвищення кваліфікації, громадську роботу, відпочинок

тощо, це той час, який люди використовують за межами робочого дня для свого всебічного розвитку» [13, с. 41].

В. Бочелюк пропонує феномен вільного часу розглядати за такими чотирма основними напрямками:

1) розгляд комплексу матеріальних та організаційних умов збільшення частки вільного часу;

2) дослідження об'єктивних чинників його реалізації (наявність театрів, клубів, бібліотек, спортмайданчиків, центрів дозвілля, культурно-дозвіллевих установ для всіх верств і груп населення тощо);

3) вивчення суб'єктивних чинників використання вільного часу (інтересів, дозвіллевих запитів і мотивації, дозвіллевих орієнтацій різних соціально-демографічних і вікових груп);

4) розроблення планових і прогностичних моделей бюджетів вільного часу різних соціально-демографічних груп у різних соціально-територіальних спільнотах (підприємстві, місті або селі, області, регіоні, країні загалом) з метою соціального планування та прогнозування [2].

На збільшення вільного часу впливає низка факторів. Перша група – фактори, які є основою для подальшого прогресивного розвитку (впровадження й поширення інформаційно-комунікативних технологій; підвищення якості життя).

Друга група – загальні фактори (розвиток сфери послуг; оптимальна політика організації дозвілля; широке застосування висококваліфікованої праці; розвиток різних видів інфраструктури; розвиток сфери послуг) [18, с. 64–65].

Ми погоджуємось з думкою А. Воловика, що в процесі реалізації дозвіллевої діяльності відбувається задоволення тих потреб, які не могли бути зреалізовані в процесі навчальної, трудової діяльності й пов'язаних із ними занять.

На думку деяких дослідників (В. Бочарової, А. Мудрика, В. Піменової та ін.), дозвіллева діяльність дітей і молоді виконує рекреаційну, когнітивну, комунікативну, креативну й духовну функції.

У зв'язку з теперішньою соціально-культурною ситуацією важливим завданням є підготовка висококваліфікованих спеціалістів у галузі соціально-культурної діяльності. Формування професійної готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до організації дитячої та молодіжної дозвіллевої діяльності має певні особливості, які обумовлені характером самої діяльності й умовами до особистості фахівця.

Як наголошує Ю. Вербиненко, готовність є результатом професійно-педагогіч-

ної підготовки, основними компонентами якої є:

1) змістово-операційний (система професійних знань, умінь і навичок, професійне спрямування уваги, сприймання та пам'яті);

2) мотиваційно-цільовий (позитивне ставлення й інтерес до професії, бажання присвятити себе педагогічній діяльності);

3) оцінний (самооцінка власної професійної підготовленості);

4) ціннісно-орієнтаційний (розуміння професійних цінностей та етичних норм, духовність, громадська активність і професійна відповідальність);

5) комунікативно-інформаційний (комунікативна компетентність; сформованість комунікативних умінь; розвиток інформаційної культури; використання новітніх інформаційних технологій у професійній діяльності);

6) креативний (розвиток педагогічної творчості; педагогічна майстерність і професійна культура; використання нових, креативних підходів у методиці викладання) [3].

Одним із основних етапів підготовки майбутніх фахівців до організації дозвілєвої діяльності дітей і молоді є вивчення теорії та методики культурно-дозвілєвої діяльності. Цей етап навчання передбачає вивчення теорії й методики культурно-дозвілєвої діяльності, видів і форм дозвілля, отримання знань про розвиток дитячого та молодіжного руху, отримання інформації про основну мету, завдання і принципи клубної роботи. Це відбувається через вивчення студентами навчальних предметів: «Соціальна робота у сфері дозвілля», «Основи сценарної роботи», «Соціальна робота з різними групами клієнтів», «Методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями» тощо.

Також під час вивчення дисциплін фахівці соціальної сфери знайомляться з історичними витоками організації дозвілля в Україні та закордоном, вивчають методику підготовки і проведення ігор і свят, а також правила проведення вуличної ігротеки.

Найбільш апробованою й ефективною формою навчального процесу є лекція. Наразі у практиці вищої школи використовуються такі види лекцій: лекція-бесіда, лекція-візуалізація, проблемна лекція, лекція-консультація, лекція у вигляді прес-конференції тощо.

Також однією з основних форм організації навчального процесу в університеті є семінар. Семінарське заняття дає можливість закріпити програмний матеріал та організувати колективне обговорення студентами проблемних питань. Семінар може

проводитись у формі семінару-диспуту, семінару-колоквиуму, у вигляді обговорення повідомлень і рефератів, ділової гри тощо.

Важливим під час підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери є використання викладачами інтерактивних форм, таких як мозковий штурм, круглі столи, диспути, ділові та рольові ігри, соціальні реклами й соціальні проекти, під час проведення яких повною мірою розкриваються творчі можливості студентів, спрямовані на їх самовираження та пошук власної індивідуальності.

У своїй діяльності фахівець соціальної сфери під час роботи з молоддю у сфері дозвілля повинен уміти використовувати такі основні напрями роботи, як культурно-дозвілєвий і рекреаційний, соціально-профілактичний, профорієнтаційний, спортивно-оздоровчий [17, с. 188–193].

Також студенти ознайомлюються з типами закладів, де соціальні працівники здійснюють діяльність з організації дитячого та молодіжного дозвілля.

Говорячи про проведення вільного часу молоддю, наголосимо на тому, що дозвілля молоді людини може бути:

- пасивним (глядацьким), активним, діяльним;
- організованим (вільний час використовується педагогічно доцільно) і стихійним (процес використання дитиною вільного часу протікає спонтанно);
- контрольованим і неконтрольованим;
- колективним та індивідуальним;
- наслідувальним і творчим;
- випереджаючим і нормативним [10].

Тому основне завдання соціального працівника – це не просто організація того чи іншого дозвілєвого заходу, а цілеспрямований, систематичний виховний процес організації дозвілєвої діяльності й переведення його з рівня споживання на більш високий рівень розвитку.

Майбутні соціальні працівники під час організації дозвілєвої діяльності дітей і молоді повинні здійснювати такі завдання: проводити профілактику негативних явищ у молодіжному середовищі; розвивати комунікативні якості; долучати до культури дозвілля; створювати позитивне соціально-педагогічне середовища для дітей і молоді.

Основними способами досягнення цієї мети є включення молодих людей до різноманітних групових і масових форм творчої діяльності. Зокрема, до групових форм роботи можна зарахувати диспути, дискусії, вікторини, конкурси. Основне завдання соціального працівника – допомогти проявити себе кожному учаснику і створити позитивну атмосферу в групі.

До масових форм роботи з юнацтвом належать концерти, вистави, спортивні змагання, походи, просвітницькі акції тощо. Обираючи ту чи іншу форму організації дозвіллевої діяльності, потрібно обов'язково орієнтуватись на зміст діяльності учасників, а також урахувувати їхні інтереси та потреби.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми та молоддю у сфері дозвілля полягає в отриманні належного рівня теоретичних знань із психології, педагогіки, соціальної роботи у вищому навчальному закладі, а також уміння втілити їх у практичній професійній діяльності.

Дослідження не претендує на вичерпність вивчення проблеми. Перспективним буде розгляд підготовки фахівців соціальної сфери до здійснення дозвіллевої діяльності із сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Большая советская энциклопедия: в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров. 3-е изд. Москва: Советская энциклопедия, 1974. URL: <http://rbooks.org/author.php?author=154>.
2. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллезнавство: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 206 с.
3. Вербиненко Ю. Професійна готовність до педагогічної діяльності. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12274/1/Professional.pdf>.
4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка (современное написание слов). 1863–1866. Москва: Цитадель, 1998. 3687 с. URL: <http://www.slova.ru/alphabet.html>.
5. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навчальний посібник для ВНЗ. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 240 с.
6. Исаева И. Ю. Досуговая педагогика: учебное пособие. Москва: Флинта: МПСИ, 2010. 200 с.
7. Киселёва Т.Г., Красильников Ю.Д. Социально-культурная деятельность: учебник. Москва: МГУКИ, 2004. 539 с.
8. Культурно-досуговая деятельность: учебник / под ред. акад. РАЕН А.Д. Жаркова и профессора В.М. Чижикова. М.: МГУК, 1998. 464 с.
9. Михайлова Л.И. Социология культуры: учебное пособие. Москва: Гранд-Фаир, 2005. 232 с.
10. Мудрик А.В. Общение как фактор воспитания школьников. Москва: Педагогика, 1997. 165 с.
11. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. URL: ozhegov-shvedova.ru.
12. Платон. Государство. Москва, 1966. 504 с.
13. Пруденский Г.А. Проблемы рабочего и вне рабочего времени. Москва: Наука, 1972. 355 с.
14. Силко В.Е. Теоретико-методологические подходы к пониманию категории «свободное время». Власть и управление на Востоке России. 2012. № 3. С. 143–148.
15. Максимовська Н.О. Соціально-педагогічна сутність дозвілля: методологічний аналіз. Вісн. Харків. держ. акад. культури зб. наук. пр. / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури. Харків, 2011. Вип. 32. С. 263–270.
16. Стрельцов Ю.А. Культурология досуга: учебное пособие. 2-е изд. Москва: МГУКИ, 2003. 296 с.
17. Сушик Н.С. Соціальна робота у сфері дозвілля молоді: теоретичний аспект. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки. Серія «Педагогічні науки». 2014. № 1(278). С. 188–193.
18. Толокина Е.Л., Демина В.В. Анализ факторов, влияющих на увеличение свободного времени. Вестник Московского государственного областного университета. Серия «Экономика». 2013. № 3. С. 59–67.
19. Фролов Э.Д. Парадоксы истории – парадоксы Античности: очерки. Санкт-Петербург: Изд-во СПб. ун-та, 2004. 420 с.